

JO-ANMÄLAN

Datum för anmälan

Namn

Telefonnummer (dagtid)

Adress

Myndighet och/eller tjänsteman som anmälan riktar sig mot

Eventuellt ärende- eller diarienummer hos berörd myndighet

Beskriv i korthet vad som hände och när det ägde rum

Jag skulle vilja att JO granskar hanteringen av handlingar inom ramen för Vetenskapsrådets utredningar av misstänkt forskningsfusk.

Handlingar som inkommit till myndighetens utredningar av forskningsfusk har inte diarieförts när de inkommit. Vissa av dem har diarieförts i efterhand. En del har makulerats, utan föregående diarieföring. Inte heller har dokument som sänts ut från myndigheten diarieförts.

Det är därför omöjligt att följa ärendets gång, vad Vetenskapsrådet begärt in, vilken dokumentation som faktiskt skickats in, av vem och när.

Tidningen Farad har under en tid granskat det senaste fuskärendet, dnr 312-2008-7820. Mina erfarenheter gäller därför detta ärende, och den kommunikation jag haft med myndigheten under perioden september 2010 - mars 2011. Enligt de besked jag fått från myndighetens personal har samma principer använts även vid tidigare fuskutredningar. Jag skulle därför önska att Vetenskapsrådets rutiner för dokumenthanteringen i fuskärenden överlag granskas, och inte bara detta specifika fall.

2010 inrättades en ny organisation för att utreda forskningsfusk. Därför kanske det kan te sig akademiskt att utreda Vetenskapsrådets rutiner. Men eftersom de dels kan ha betydelse i ett enskilt ärende, dels fungera som vägledning för den nya organisationen för att utreda forskningsfusk, som inrättats på Centrala etikprövningsnämnden, hoppas jag att JO tar upp ärendet.

På vilket sätt anser Ni att myndigheten/tjänstemannen har agerat felaktigt?

Vetenskapsrådet har fram till och med hösten 2010 haft en grupp som utrett oredlighet i forskning. Gruppen skapades ursprungligen för att kunna bistå de universitet där den fuskanklagade är anställd - det är universiteten som har det formella ansvaret att utreda misstänkt fusk. Gruppen avgav yttranden, som sedan låg till grund för universitetens beslut. Från och med september 2010 blev utlåtandet från gruppen dessutom direkt avgörande för forskarens fortsatta utbetalningar från Vetenskapsrådet.

Det var när jag ville ta del av handlingar i ett ärende som jag blev varse att det inte var så enkelt. Den diarielista jag fick från registrator var ganska kort, för att gälla ett ärende som upptar en hyllmeter med arkivboxar. Posterna i diariet ligger huller om buller, handlingar från maj 2009 är inlagda efter september 2010, och efter en ny radda dokument från 2009 och 2010 plötsligt ett brev från januari 2008. (bilaga 1, händelselista)

Registrator förklarade det hela så här: "vissa handlingar har diarieförts först när ärendet var avslutat, det hamnar då inte i rätt datumföljd, men datumet som står borde stämma."

Först fick jag beskedet att orsaken var att det rört sig om "arbetsmaterial som blev allmänna handlingar i och med att beslut togs". När jag ifrågasatte det – handlingar som inkommit till en myndighet borde vara allmänna handlingar, och här gällde det bland annat post som skickats från en fuskanklagad forskare till myndigheten - blev svaret "Naturligtvis har du rätt angående att de inkomna handlingarna inte var arbetsmaterial som jag i hastigheten skrev". Efter hänvisning till juristen och sekreteraren i den sk oredlighetsgruppen blev svaret följande (SH är forskaren, KI och GU de båda inblandade universiteten och VR Vetenskapsrådet):

"Mycket av korrespondensen mellan SH och oredlighetsgruppen, KI och GU har under utredningen gått via mig. Vi har sett det som arbetsmaterial i den internutredning som VR bistår KI/GU med och därför har det inte fortlöpande diarieförts. Oredlighetsgruppens utlåtande och bakomliggande relevant material har sedan arkiverats och är allmän handling. Skälet till att vi har hanterat materialet på detta sätt är att vi ser utredningen som en intern hjälp statliga myndigheter emellan i ett ärende. VRs utlåtande är inte myndighetsutövning mot någon enskild. Utlåtandet saknar rättsverkan i den meningen att det inte binder uppdragsgivarna vid resultatet. Det finns heller inte några parter i rättslig mening i utredningen. Situationen blir förstås en helt annan när KI/GU fattar sina beslut i ärendet."

Jag har senare fått veta att stora mängder utredningsmaterial makulerats – allt som skickats in och inte betraktats som "relevant". På frågan om det fördes någon form av dagbok över ärendet och handlingarna i det var svaret "Jag tror inte det. Registrator stämplade nog bara kuverten med ankomstdatum. Tillsammans med innehållet förvarades det sedan i ett skåp i mitt arbetsrum tillsammans med allt övrigt material i utredningen."

Jag har också fått beskedet att "Material som inkommit per post till VR har registrerats som inkommet men ej diarieförts under utredningen av hänsyn till de inblandade utan först när ärendet avslutats. Jfr. en domstols utredningssekretess." När jag frågat närmare om vilken sekretessklausul som Vetenskapsrådet då stöder sig på - domstolars utredningssekretess finns ju reglerad i OSL - blev svaret "Jag menar inte att VR har samma möjligheter som en domstol att sekretessbelägga handlingar. Vad jag åsyftade var att det hade varit önskvärt". (Citaten ur mejlväxling med juristen)

Jag tycker att hanteringen inte följer intentionerna med offentlighetslagstiftningen. Diarier bör föras för att garantera och underlätta medborgarnas tillgång till allmänna handlingar. Att gången i ett ärende dokumenteras är också viktigt för att den som är part i ett ärende ska få full insyn, och också ha möjlighet att begära rättelser (se t ex Bohlin: Offentlighetsprincipen).

I det aktuella ärendet ställs vissa av dessa saker på sin spets. Det finns exempelvis dokument i utredningen som den anklagade hävdar att hon inte skickat in. Av Vetenskapsrådets diarium verkar det som att den enda person som skickat in dokument vid den aktuella tidpunkten är den anklagade. Men av olika utsagor från utredarna framgår att man samtidigt har begärt in stora mängder underlag, bland annat från dem som anklagat forskaren. Vad utredarna begärt in, och vad olika personer skickat in och när framgår inte alls av Vetenskapsrådets dokumentation och arkiv. De "problematiska" dokumenten skulle därför kunna ha skickats in av någon annan - och det är naturligtvis tämligen väsentligt för utredningens resultat.

Det jag i första hand vill att JO granskar är dock inte detaljer i utredningen, utan Vetenskapsrådets hantering av handlingar i fuskärenden i allmänhet.

Vetenskapsrådet menar att materialet skulle vara del av en internutredning på universiteten. Jag undrar om det verkligen kan betraktas på det viset, så att effekten av det blir att myndighetens skriftväxling och vad som inkommit till myndigheten inte går att följa. Värt att notera i sammanhanget är också att en av utredningens sakkunniga framhållit att han inte velat ta emot dokument själv, utan bett de inblandade att skicka allt till Vetenskapsrådet för att diarieföras. Vilket alltså inte gjorts.

För min del är bristen på diarieföring ett hinder för mig som journalist, när jag försöker granska myndighetens hantering av fuskärenden.

Oavsett om den anklagade är skyldig eller oskyldig är hanteringen också problematisk. Är forskaren skyldig är det ett problem att utredningen inte kan ställa detta utom allt tvivel. Men om forskaren är oskyldig är det en katastrof ifall oreda bland myndighetens dokument leder till att hans eller hennes karriär är över.

Särskilt kan det vara värt att beakta att det beslut som Vetenskapsrådet fattade hösten 2010 innebär att forskare som av Vetenskapsrådets expertgrupp befunnit skyldiga till fusk kan stängas av från fortsatta bidrag från Vetenskapsrådet i upp till tio år. Detta gäller även retroaktivt. Det är alltså en utredning och ett avgörande som får mycket stora konsekvenser för den enskilda forskaren, och därmed en process som borde präglas av ett rättssäkert förfarande.

Vetenskapsrådet menar att gruppens arbete inte innebär myndighetsutövning mot någon enskild. Då åsyftas antagligen att gruppen avger yttrande till universiteten, forskarens arbetsgivare, som fattar beslut om disciplinpåföljd. Jag tycker inte att det håller som argument. En myndighet med ett diarium ska väl diarieföra alla inkomna handlingar, även de som ännu inte härrör till något specifikt ärende, och därmed kanske inte kommer att ha koppling till något som kan innebära myndighetsutövning mot någon enskild. Varför ett brev som är skickat som underlag i en pågående utredning som myndigheten tagit på sig skulle vara undantagen är svårt att förstå.

Men dessutom leder ju gruppens utslag till att Vetenskapsrådet avslutar redan beslutade forskningsmedel och stänger av forskaren från fortsatta möjligheter till anslag i tio års tid. Vilket i mina ögon ser ut som att utredningen har en direkt koppling till myndighetens egen myndighetsutövning (bilaga 2, Vetenskapsrådets beslut om att dra in/stoppa forskningsmedel).

Jag har frågat Vetenskapsrådet om vad de stöder sig på rent juridiskt, för att hantera handlingar på detta sätt. Rådsdirektör Mariann Samuelsons svar bifogas (bilaga 3). Hon hänvisar då till två prövningar.

Det ena är en dom från Kammarrätten (bilaga 4), som enbart tar ställning till ett inkommet yttrande från utredningens sakkunniga. Kammarrätten anser att de sakkunniga inte har sådan ställning att deras yttrande skulle utgöra allmän handling. Kammarrätten uttalar sig således inte alls om övrig inkommande eller utgående post i fuskutredningarna.

I det andra ärendet har Justitiekanslern (bilaga 5) prövat rätten till skadestånd för en forskare som ansett sig bestulen på sina forskningsresultat. I anmälan förekom uppgiften om att ett brev till Vetenskapsrådet inte diarieförts. I beskrivningen kan det uppfattas som att orsaken till att brevet förkommit skulle kunna vara att handläggaren som först mottog brevet gått i pension. JK uttalar sig enbart om själva skadestandsfrågan, som avslås. Frågan om Vetenskapsrådet har rätt i att dokument i en fuskutredning inte skulle utgöra allmänna handlingar och huruvida de ska diarieföras finns det inget uttalande om.

Jag kan ha förståelse för att Vetenskapsrådet velat skydda de inblandade, eller som Mariann Samuelson skriver, att det "viktigaste för Vetenskapsrådet har varit att så långt möjligt undvika att de inblandade före en 'oredlighetsutrednings' slutförande skulle bli offentliga och därmed riskera att utsättas för onödigt lidande". Men ett sådant skydd ska väl hanteras av lagstadgad sekretess?

Slutligen vill jag framhålla att denna anmälan inte riktar sig mot Vetenskapsrådets registrator, som varit ytterst behjälplig för att få fram de dokument som går att få fram.